

Список використаних джерел:

1. Утевский Б.С. Общее учение о должностных преступлениях. Москва : Юрид. изд. Минюста СССР, 1948. 440 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для юридичних вузів і факультетів / М.І. Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І.Борисов та ін.; За ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків : Право, 1997. 368 с.
3. Воробей П.А. Кримінальна відповідальність за незаконну торгівельну діяльність. Київ : УАВС, 1996. 116 с.
4. Кримінальне право: особлива частина. Підручник. / Ю.В. Александров, В.І. Антіпов, М.В. Володько. Київ : Правові джерела, 1999. 896 с.
5. Кримінальне право України: Загальна частина. Під ред. П.С. Матишевського, П.П. Андрушка, С.Д. Шапченко. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 506 с.
6. Сташис В.В. Уголовно-правовая охрана социалистического хозяйства. Харьков : Вища школа, 1973. 160 с.
7. Стрельцов Є.Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти : навчальний посібник. Одеса : Астропринт, 2000. 380 с.
8. Красюков С.В. Уголовно-правовые аспекты противодействия злоупотреблениям при эмиссии ценных бумаг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук 12.00.08. Краснодар, 2008. С. 14.
9. Мазур С.Ф. Уголовно-правовая охрана экономических отношений в сфере частного предпринимательства : дис. ... доктора юрид. наук 12.00.08. М., 2004. С. 41.
10. Тихонова О.В. Фінансова безпека України: кримінально-правові та кримінологічні основи : монографія. Київ, 2015. 484 с.
11. Дудоров О.О. Хавронюк М.І. Кримінальне право : навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.
12. Протидія економічній злочинності / П.І. Орлов, А.Ф. Волобуєв, І.М. Осика, Р.Л. Степанюк, І.М. Зарецька, Едвард Картер, Ричард Ворнер. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 568 с.

УДК 342.71

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.1-2.19>

ФЕНИЧ Я.В.

ПРИПИНЕННЯ ГРОМАДЯНСТВА В КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ГРОМАДЯНСТВО

У статті автор зосередив увагу на теоретичному аналізі підстав припинення громадянства відповідно до чинного законодавства України. В ході дослідження зроблено висновки щодо необхідності нормативного регулювання цих питань через призму адміністративно-правового забезпечення права на громадянство. З'ясовано, що проблема регулювання питань втрати громадянства полягає в певній законодавчій неузгодженості, коли процедура припинення громадянства не є обов'язковою у випадку настання умов статті 19 та одразу містить ознаки вибірковості рішення. Позбавлення громадянства в Україні своєю чергою відповідно до чинного законодавства України є взагалі неконституційним та забороненим явищем. Наголошено, що позбавлення громадянства не є позбавленням права на громадянство, що в іншому випадку суперечило б концепції прав людини. А виникнення такої практики є тільки наслідком недосконалого механізму забезпечення права на громадянство, що насамперед пов'язано з відсутністю інституційних та нормативних елементів такого забезпечення, причиною чого, на нашу думку, була рання епоха розвитку людства. Позбавлення громадянства в Україні відповідно до чинного законодавства України є взагалі неконституційним та забороненим яви-

© ФЕНИЧ Я.В. – аспірантка кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права (Ужгородський національний університет)

щем. Зроблено висновок, що наявні в Україні механізми адміністративно-правового забезпечення права на громадянство потребують концептуального перегляду та суттєвої модернізації. Одним із таких механізмів можуть стати зміни до законодавства про громадянство в частині припинення громадянства особи за чітко визначеними в законі підставами в межах сучасного розуміння про права людини. Проте обґрунтування цих підстав можливе тільки законним шляхом в межах адміністративно-правового забезпечення права на громадянство.

Ключові слова: право на громадянство, припинення громадянства, втрата громадянства, позбавлення громадянства, адміністративно-правове забезпечення права на громадянство.

In this scientific work, the author focuses on theoretical analysis of the reasons for the termination of citizenship in accordance with the current legislation of Ukraine. In the course of scientific research, conclusions were made on the need for normative regulation of these issues through the prism of administrative-legal provision of the right to citizenship. It is clarified that the problem of regulating citizenship loss issues is a certain legislative inconsistency, when the procedure for termination of citizenship is not mandatory in the event of the occurrence of the provisions of Article 19 and immediately contains signs of selectivity of the decision. Deprivation of citizenship in Ukraine, in turn, in accordance with the current legislation of Ukraine, is generally unconstitutional and prohibited. It is emphasized that deprivation of citizenship is not a deprivation of the right to citizenship, which otherwise would be contrary to the concept of human rights. But the emergence of such a practice is only a consequence of the imperfect mechanism of ensuring the right to citizenship, which is primarily due to the lack of institutional and normative elements of such security, the reason why, in our opinion, was the early age of human development. Deprivation of citizenship in Ukraine, in turn, in accordance with the current legislation of Ukraine, is generally unconstitutional and prohibited. It is concluded that the existing mechanisms of administrative and legal provision of the right to citizenship in Ukraine need conceptual review and substantial modernization. One of such mechanisms may be changes in the legislation on citizenship in terms of termination of citizenship of a person for clearly defined reasons in the law within the framework of the modern understanding of human rights. However, the justification of these grounds is possible only through the lawful means, within the framework of administrative law, the right to citizenship.

Key words: right to citizenship, termination of citizenship, deprivation of citizenship, the loss of citizenship, administrative-legal ensuring of the right to citizenship.

Вступ. Одним із критеріїв оцінки демократичності національного законодавства виступає врахування та практика реалізації положень статті 15 Загальної декларації прав людини, відповідно до якої кожна людина має право на громадянство та ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права його змінити [6]. Адже кожна держава під час регулювання питань набуття та припинення громадянства згідно з принципом державного суверенітету не може встановлювати відповідні правила довільно, всупереч концепції прав людини. Питання припинення громадянства цікавить всю українську та європейську спільноту, тому подана тема є дослідженою багатьма видатними вченими, істориками, політиками та політологами. Внаслідок недосконалого регулювання процедур з припинення громадянства України наявні дискусійні питання щодо множинного громадянства в країні, на яке впливають різні чинники: політичні, соціальні, культурні та економічні. Тому для вчених-юристів дана тема є надзвичайно актуальною і має практичну значимість. Наша стаття це ще одна спроба дослідження цієї проблеми та пошук вирішення проблем, що хвилюють кожного громадянина як України, так й інших держав. Таким чином, дослідження комплексу питань стосовно припинення громадянства, які постають перед нами сьогодні, є достатньо важливим не тільки науковим, але й політико-правовим завданням, що стоїть перед нашою країною і має на меті вдосконалення чинного законодавства з питань громадянства з метою усунення різноманітних недоліків. Оскільки орієнтиром правового регулювання питань громадянства, якого повинна дотримуватись кожна демократична держава, є право кожної людини на громадянство, ми й пропонуємо розглядати процедури припинення громадянства України в контексті адміністративно-правового забезпечення права на громадянство.

Ступінь наукової розробленості теми є досить високим, оскільки вивченню вказаного питання присвятили свої праці такі українські та зарубіжні науковці, як Л.М. Альбертіні, М.В. Варлен-Бевз, В.В. Лазарєв, Л.М. Рубач, В.Д. Коцюба, Ю.М. Тодика, В.І. Суржинський, Р.Б. Бедрій, О.Ф. Фрицький тощо. Проте здебільшого предметом розгляду наукових праць вищезгаданих авторів були процедури з питань громадянства та їх конституційно-правове регулювання, що, на нашу думку, не позбавляє актуальності обраного предмету дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження підстав та умов припинення громадянства України згідно з чинним законодавством України та їх аналіз з точки зору адміністративно-правового забезпечення права на громадянство.

Результати дослідження. Суб'єктивне право на громадянство існує в певних правовідносинах між державою та особою, які регулюються нормами права відповідної держави [4]. Тому насамперед пропонуємо розглянути підстави та умови припинення громадянства за законодавством України. Отже, згідно з чинним законодавством України громадянство припиняється:

- 1) внаслідок виходу з громадянства України;
- 2) внаслідок втрати громадянства України;
- 3) за підставами, передбаченими міжнародними договорами України [11].

Тобто з огляду на вказані положення громадянство України може бути припинене як за бажанням самого громадянина, так і за поданням компетентних органів. Проте у будь-якому разі вихід з громадянства не відбувається автоматично, для цього необхідно чітко дотримуватись встановленої процедури. Для визначеності адміністративно-правового забезпечення права на громадянство пропонуємо зосередити увагу саме на втраті громадянства, що відбувається за поданням компетентних органів з питань громадянства. Отже, підставами для втрати громадянства України є:

1) добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття. При цьому добровільним набуттям громадянства іншої держави вважаються всі випадки, коли громадянин України для набуття громадянства іншої держави повинен був звертатися із заявою чи клопотанням про таке набуття відповідно до порядку, встановленого національним законодавством держави, громадянство якої набуто.

2) набуття особою громадянства України на підставі прийняття до громадянства внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або фальшивих документів;

3) добровільний вступ на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою [11].

Сьогодні на універсальному рівні ряд істотних норм щодо втрати громадянства міститься в Конвенції про скорочення безгромадянства 1961 р. Конвенція закріпила загальне правило, згідно з яким держава не повинна позбавляти особу громадянства, якщо внаслідок цього вона стає особою без громадянства. Разом з тим державі надано право робити певні винятки з цього правила, якщо вона зробить відповідне застереження до Конвенції. У такому випадку закони держави можуть передбачити право позбавляти громадянства за одним або декількома з таких підстав: ігноруючи пряму заборону держави, особа надавала чи продовжує надавати послуги іншій державі або отримала чи продовжує отримувати від нього винагороду; поведінка особи завдає істотної шкоди життєвим інтересам держави; особа зробила заяву про вірність іншій державі. Позбавлення громадянства в таких випадках може бути оскаржено в судовому порядку. При цьому, як уже йшлося, статтею 15 Загальної декларації прав людини заборонено безпідставне позбавлення особи громадянства або права змінити своє громадянство [6]. Подібне положення міститься й у статті 4 Європейської конвенції про громадянство 1997 р., де зазначено, що «правила кожної держави-учасниці, які стосуються громадянства, ґрунтуються на таких принципах: а) кожна особа має право на громадянство; б) безгромадянства слід уникати; с) жодна особа не може бути безпідставно позбавлена громадянств [5]. Таким чином, можна зробити висновок, що вказані вище норми, що містяться в міжнародно-правових документах, не містять абсолютної заборони щодо позбавлення громадянства. Вони лише вказують на те, що особа не може бути позбавлена громадянства безпідставно, а це означає, що позбавлення громадянства може здійснюватись за наявності необхідних підстав, чітко визначених нормами національного законодавства. При цьому необхідно враховувати, що у статті 1 Європейської конвенції про громадянство зазначено, що внутрішньодержавне право держав-учасниць має узгоджуватись з принципами та правилами, що стосуються громадянства фізичних осіб, встановлених цим документом [5].

Отже, норма Закону України «Про громадянство» щодо втрати громадянства не суперечить Конституції й була запозичена свого часу з Європейської конвенції про громадянство,

ратифікованої Україною. З точки зору права на громадянство ця норма також має місце, оскільки право на громадянство не є абсолютним правом людини. Проте з огляду на аналіз припинення громадянства України через призму адміністративно-правового забезпечення права на громадянство вважаємо за необхідне проаналізувати співвідношення понять «позбавлення громадянства» і «втрата громадянства». Різниця між цими поняттями пов'язана з тим, що позбавлення розглядається як покарання за злочин, і внаслідок позбавлення зазвичай людина стає взагалі апатридом (особою без громадянства). При цьому втрата громадянства розглядається як наслідок саме за порушення законодавства про громадянство і може бути застосована до особи за умови, що втрата громадянства не спричинить безгромадянство особи. Отже, проблема регулювання питань втрати громадянства полягає в певній законодавчій неузгодженості, коли процедура припинення громадянства не є обов'язковою у випадку настання умов статті 19 та одразу містить ознаки вибірковості рішення. Позбавлення громадянства в Україні своєю чергою відповідно до чинного законодавства України є взагалі неконституційним та забороненим явищем.

В контексті адміністративно-правового забезпечення права на громадянство, проаналізувавши еволюцію процедур з питань громадянства, ми дійшли висновку про тогочасне отождошення понять позбавлення громадянства та його втрати. Цікавим з наукової точки зору є той факт, що практика позбавлення громадянства зародилася ще в Стародавньому Римі. Це можна сміливо заявляти, спираючись на те, що втрата громадянства у Римі була пов'язана з інститутом рабства, адже саме за борги громадяни перетворювалися на рабів. На підтвердження цього наводимо текст XII Таблиць: *civis*, що не заплатив своїх боргів, може бути проданий *trans Tiberim* у країну етрусків, втрачаючи відразу і свободу, і громадянство. Позбавляли громадянства і за скоєння злочину. Також втрата громадянства наставала внаслідок заслання чи вигнання [10, с. 58]. Проте хочемо знову ж таки зауважити, що ні в якому разі позбавлення громадянства не є позбавленням права на громадянство, що в іншому випадку суперечило б концепції прав людини. Виникнення такої практики є тільки наслідком недосконалого механізму забезпечення права на громадянство, що насамперед пов'язано з відсутністю інституційних та нормативних елементів такого забезпечення, причиною чого, на нашу думку, була рання епоха розвитку людства.

Проте в контексті дослідження поставленої проблематики варто зазначити, що заборона позбавлення громадянства на рівні основного закону країни існує не в усіх європейських країнах. У Конституції України, як зазначалось вище, така заборона існує, і необхідно зазначити, що має абсолютизований характер, оскільки в статті 25 Конституції України зазначається: «Громадянин України не може бути позбавлений громадянства» [9]. І жодним чином не йдеться про умову «безпідставності». Подібним чином це питання врегульовано в конституціях Білорусі [7, с. 87–119], Грузії [8], Федеративної Республіки Німеччини [2], Російської Федерації [7, с. 405–445]. У частині 2 статті 34 Конституції Республіки Польща записано, що громадянин Польщі не може втратити громадянство, крім випадків, коли він сам від нього відмовляється [3, с. 223–276]. У конституціях Словаччини [7, с. 445–485] і Чехії [7, с. 485–523] визначено, що ніхто не може бути позбавлений громадянства супроти його волі. У конституціях деяких європейських країн позбавлення громадянства можливе тільки у разі, якщо особа добровільно набула громадянства іноземної держави або вступила до служби в іноземній державі, яка суперечить національним інтересам. У Греції заборона позбавлення громадянства поширюється тільки на громадян, які набули громадянства за походженням [1].

В продовження думки щодо прямої заборони позбавлення громадянства в Конституції України необхідно зазначити, що Закон України серед принципів законодавства України про громадянство також містить принцип неможливості позбавлення громадянина України громадянства України, під яким в правовій доктрині розуміється «неможливість безпідставного позбавлення громадянства». Тому дотепер на законному рівні не врегульовано питання множинного громадянства, тобто набуття громадянином України громадянства іншої держави чи держав. Адже аналіз значної кількості праць вчених-юристів свідчить про те, що факт існування множинного громадянства становить загрозу національній безпеці України. Якщо взяти ці думки до уваги, то дискусійності даній проблемі, на нашу думку, додає встановлення причинно-наслідкового зв'язку між набутим другим громадянством особи та втратою першого, відсутність регламентування яких негативно впливає на ефективність адміністративно-правового механізму забезпечення права на громадянство.

Висновки. Отже, з огляду на вищевикладене, вважаємо за необхідне зробити висновок про те, що наявні в Україні станом на сьогодні механізми адміністративно-правового забезпечення права на громадянство потребують концептуального перегляду та суттєвої модернізації. Одним

із таких механізмів можуть стати зміни до законодавства про громадянство в частині припинення громадянства особи за чітко визначеними в законі підставами в межах сучасного розуміння про права людини. Проте обґрунтування цих підстав можливе тільки законним шляхом в межах адміністративно-правового забезпечення права на громадянство. Наприклад, чітко визначити на законодавчому рівні, що факт наявності множинного громадянства в особи-громадянина України створює небезпеку для національних інтересів нашої держави, шляхом внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» та до Указу Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України», спрямованої на реалізацію до 2020 року». І тільки у разі такого законодавчого обґрунтування можуть надалі йти дискусії про внесення відповідних змін до Закону України «Про громадянство» в частині припинення громадянства України. У всіх інших випадках, на нашу думку, внесення до останнього законодавчого акту відповідних положень буде суперечити концепції права на громадянство, адміністративно-правовому механізму його забезпечення та й взагалі вважається несумісним з усталеними уявленнями про правову демократичну державу, в якій людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю.

Список використаних джерел:

1. Gesetzesdekret № 3370 vom 29 September 1955 über die griechische Staatsangehörigkeit mit den Änderungen durch Gesetze № 481/ 1968, № 1329/1983 und № 1438/1984. - Art. 20 I "a" // Bergmann/ Ferid. - Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht (Loseblattsammlung). Frankfurt a. M. : Verlag für Standesamtswesen. "Griechenland". S. 154–207
2. Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland vom 23 May 1949, zuletzt geändert vom 3 November 1995. Art. 16 I. Bundesgesetzblatt. S. 1.
3. Verfassung der Republik Polen vom 22 April 1997. *Osteuropa Recht*. 1997. H. 2-3. S. 223–276.
4. Альбертіні Л.М. Правове регулювання громадянства в Європейських державах : автореф. дис... канд. юрид. наук. Київ, 1999. URL: <http://www.libs.com.ua/>.
5. Європейська конвенція про громадянство : Конвенція від 06.11.1997 № 994-004. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 13. Ст. 359
6. Загальна декларація прав людини: Декларація від 10.12.1948 № 995-015. Офіційний вісник України. 2008. № 93. Ст. 3103.
7. Конституції нових держав Європи та Азії. Упоряд. С. Головатий. Київ : Укр. Правн. Фундація. Вид-во «Право», 1996. 780 с.
8. Конституція Республіки Грузія від 24 серпня 1995 р. *Свободная Грузия* от 7 ноября 1995. Ч. 2. Ст. 13.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Макарчук В.С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Атіка, 2001. 592 с.
11. Про громадянство: Закон України від 30.03.2001 р. *Відомості Верховної Ради України*, 2001 р., № 13. Ст. 65.